

Голові спеціалізованої вченої
ради ДФ 20 051.052
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
доктору історичних наук, професору,
декану факультету туризму
Великочому Володимирі Степановичу
(76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57)

РЕЦЕНЗІЯ

**доктора історичних наук, професора, завідувача кафедри
історії України і методики викладання історії
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
Райківського Ігоря Ярославовича
на дисертаційну роботу Паски Ганни Михайлівни
«Громадсько-політична діяльність Лева Бачинського (1872–1930 рр.)»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 03 Гуманітарні науки
за спеціальністю 032 Історія та археологія**

Дисертаційна робота Г.М. Паски представляє важливий напрям наукових досліджень у галузі біографістики, що набув значного розвитку в пострадянський період історії України. Серед активних діячів українського національного руху в Галичині кінця XIX – першої третини XX ст., що практично залишалися поза увагою радянської історіографії, був Лев Бачинський – віце-президент Української національної ради ЗУНР, багатолітній голова впливової Української радикальної партії (з 1926 р. – Української соціалістично-радикальної партії (далі – відповідно УРП, УСРП)), депутат австрійського і польського парламентів, адвокат. Пропоноване дослідження має наукову і суспільно-політичну актуальність: у науковій літературі досі бракувало спеціального комплексного дослідження життя і діяльності Л. Бачинського, а

ближче знайомство з ним дасть змогу краще зрозуміти особливості національного руху в Галичині досліджуваного періоду, має патріотично-виховне значення, особливо серед молоді.

Актуальність теми, об'єкт і предмет, мета, завдання, практичне значення дослідження та інші обов'язкові атрибути у вступній частині обґрунтовані належним чином. Наукова новизна роботи полягає в тому, що дисертантка вперше в окремому дослідженні системно розкрила громадсько-політичну діяльність Л. Бачинського в контексті подій національно-визвольного руху в Галичині кінця ХІХ – першої третини ХХ ст., ввела до наукового обігу маловідомі архівні джерела, що розкривають його життєвий шлях, з'ясувала період перебування діяча на посаді голови УРП в австрійський період у 1905–1910 рр. Ряд аспектів в українській історіографії отримали подальший розвиток, зокрема вдосконалено факти про депутатську працю Л. Бачинського в рейхсраті (1907–1918 рр.) та польському сеймі (1928–1930 рр.), відомості, пов'язані з його роботою в УРП–УСРП, Загальній українській раді (ЗУР) та Міжпартійній раді тощо. Матеріали дисертації можуть бути використані в різних сферах діяльності: науково-дослідницькій (при написанні праць з історії України), навчальній (для підготовки підручників, посібників і т. п.), історико-краєзнавчій (для формування музейних експозицій, екскурсійних маршрутів).

Методологія пропонованого дослідження передбачає використання як загальнонаукових методів, так і спеціально-історичних та міждисциплінарних. Структура роботи логічна, побудована за проблемно-хронологічним принципом і складається зі вступу, чотирьох розділів, поділених на 12 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Впадає у вічі ґрунтовність апробації результатів дослідження на 18-ти міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях, у 21 публікації, з яких чотири – у співавторстві, вісім статей – у фахових виданнях України. Позитивно, що дисертантка опублікувала з теми дослідження дві індивідуальні монографії: «Лев Бачинський: творець української соборності» (Івано-Франківськ : Фоліант, 2018. 122 с.) та «Лев Бачинський: творець соборності України (Торонто ; Львів : Фондація

Енциклопедії України, 2019. 244 с.). Ґрунтовність дослідження підтверджується тим, що Г.М. Паска працює над цією проблематикою ще з студентських років, була переможцем II етапу Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт з історії в 2018 р.

Основою для написання дисертації послужило ретельне опрацювання широкої джерельної бази, що охоплює неопубліковані архівні матеріали восьми центральних і регіональних архівів – Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (п'ять фондів), Центрального державного архіву громадських об'єднань України (два фонди), Центрального державного історичного архіву України, м. Київ (один фонд), Центрального державного історичного архіву України, м. Львів (сім фондів), Центрального державного кінофотофоноархіву України імені Г.С. Пшеничного (один фонд), відділу рукописних фондів і текстології Інститут літератури імені Т.Г. Шевченка НАН України (один фонд), Державного архіву Волинської області (один фонд), Державного архіву Івано-Франківської області (п'ять фондів), а також трьох музеїв – Івано-Франківського обласного музею визвольної боротьби імені Степана Бандери, Музею історії університету та освіти Прикарпаття (м. Івано-Франківськ), Русівського літературно-меморіального музею Василя Стефаника (с. Русів Снятинської територіальної громади Коломийського району Івано-Франківської обл.), усього – 106 справ.

Цінним доповненням до архівних і музейних джерел стали опубліковані документи, тогочасна газетна періодика (близько 38-ти назв статей з чіткими вихідними даними) та мемуарна література 26-ти діячів різних ідейних напрямків). Перелік використаної джерельної бази (понад 534 позиції у списку джерел) засвідчує глибину і багатогранність дослідження Г.М. Паски, що використала також широке коло фахової літератури з досліджуваної проблематики, включаючи монографії і наукові статті, енциклопедичні й довідкові видання, дисертації та автореферати. У трьох основних розділах дисертантка за проблемно-хронологічним принципом розкрила формування світогляду Л. Бачинського та громадсько-політичну діяльність в австрійській

період, роль діяча в державотворчих процесах у ході національно-демократичної революції на західноукраїнських землях 1914–1923 рр., його участь у суспільно-політичному житті Західної України в 1923–1930 рр. Загалом Г.М. Паска чітко дотримується причинно-наслідкових зв'язків, робить логічні висновки, перед читачем постає Л. Бачинського постає в контексті складних і суперечливих суспільно-політичних процесів у краї, в загальноукраїнському контексті.

З аналізу тексту дисертації можна зробити висновок, що Л. Бачинський був «важливою постаттю в процесах Української революції 1914–1923 рр. та досягненні української соборності» (с. 2), цей період став кульмінаційним у його громадсько-політичній діяльності протягом усього життя. Л. Бачинський не змінював своїх політичних поглядів, що нерідко траплялося в тогочасних умовах переформатування партійно-політичного спектру після поразки Української революції. На формування світогляду діяча особливий вплив мали виховання в учительській сім'ї, навчання в Коломийській гімназії та Чернівецькому університеті, спілкування з тогочасними лідерами радикального руху М. Драгомановим, І. Франком, М. Павликом, викладачем гімназії Р. Ярославичем, у майбутньому соціал-демократом. Перші контакти Л. Бачинського з представниками Русько-української радикальної партії датуються в дисертації 1895 р., коли він ще не був офіційним членом цієї політичної сили, а з 1898 р. безпосередньо вступив до партії і швидко вийшов на провідні позиції, на протязі 1905–1910 рр. був очільником Української радикальної партії, повторно – в 1919–1930 рр. (із перервою в 1923–1924 рр.).

Детально висвітлюються різні сторони громадської діяльності Л. Бачинського під австрійською владою: участь у з'їздах УРП, вічах та урочистих заходах, організованих радикальним товариством «Січ», співпраця з товариствами «Просвіта», «Народна спілка» та ін., депутатська робота в рейхсраті (1907–1918 рр.), причому двічі, в 1907 і 1911 рр., він обирався на основі загального виборчого права по одному і тому ж округу № 59 (Станиславів, Тисмениця, Богородчани, Золотий Потік, Обертин, Товмач, Галич), що було свідченням безперечного авторитету в українському суспільстві. Пізніше Л.

Бачинський обирався послом польського сейму в 1928–1930 рр. Дисертантка переконливо аргументує, що діяч був активний на парламентській арені в захисті прав українського народу, своїх виборців, але з особливою силою проявив себе в умовах Першої світової війни 1914–1918 рр. та розбудови української державності на уламках Австро-Угорщини, ставши одним з лідерів національно-визвольної боротьби, зокрема був обраний заступником голови Загальної української ради в 1915 р., віце-президентом Української національної ради ЗУНР та членом її Віділу на початку 1919 р. тощо.

Отже, Л. Бачинський, як аргументовано стверджує Г.М. Паска, стояв біля витоків становлення модерної української державності в Галичині, послідовно виступав із загальноукраїнських позицій соборності, після захоплення краю поляками послідовно виступав проти польської влади, підтримував діяльність еміграційного уряду ЗУНР (до березня 1923 р.). Крім активної партійної роботи в УРП міжвоєнного періоду, що не припинялася до раптової смерті діяча в 1930 р., Л. Бачинський відзначився активною адвокатською працею, брав участь у діяльності Союзу українських адвокатів (як заступник голови) та судових процесах. Очевидно, маємо справу з непересічною постаттю в українській історії кінця ХІХ – першої третини ХХ ст., дослідження якої в дисертації зроблено на широкій джерельній базі, з достатньою аргументацією по всьому тексту і логічними висновками як у кожному з розділів, так і в кінці роботи. Дисертантці вдалося адекватно реалізувати дослідницький потенціал обраної теми, дати неупереджений проблемний аналіз громадсько-політичної діяльності Л. Бачинського як одного з лідерів українського національного руху.

У цілому позитивно оцінюючи рецензовану працю, хотілося б висловити ряд зауважень і побажань до дисертації Г.М. Паски, які можна врахувати в подальшій дослідницькій роботі. *По-перше*, весь масив наявних історіографічних джерел, які стосуються життєвого шляху Л. Бачинського, дослідниця розділила на чотири групи, починаючи з радянської історіографії (а також діаспорна, зарубіжна та сучасна українська). Виходить так, що дослідження діяльності Л. Бачинського започаткували радянські історики. Однак

у радянській історіографії діяльність українських партій та їх лідерів, по суті, не досліджувалася, за винятком хіба що окремих згадок виключно в негативному руслі як «українських буржуазних націоналістів». На нашу думку, перші спроби об'єктивного висвітлення ролі соціалістів-радикалів, у т. ч. Л. Бачинського, в історії Галичини робилися ще в дорадянський період (К. Левицький, М. Лозинський та ін.), окремі з них здійснювали самі діячі партії (див., наприклад: *Стахів М. Проти хвиль. Історичний розвиток українського соціалістичного руху на західних українських землях (1934)*, *Коберський К. Українське народництво по обох боках Збруча (1924) тощо*), що переконливо показала івано-франківська дослідниця М.Б. Міщук у дисертаційному дослідженні та статтях про УРП.

По-друге, серед наявних джерел у дисертації не згадано про видавничу продукцію самої УСРП–УРП, опубліковані партійні документи (див., наприклад: *Платформа Української Радикальної Партії. Львів, 1905. 16 с.*; *Право народу. Приступний виклад програми Української Соціалістично-Радикальної Партії (УСРП). Львів, 1926. 42 с.*; *Чого хоче Українська Соціалістично-Радикальна Партія. Львів, 1926. 47 с. та ін.*). Л. Бачинський як лідер партії, безперечно, брав активну участь у розробці названих програм, тому їх використання було б доцільним. На с. 39 Г.М. Паска стверджує, що «весь комплекс документів розділено на чотири групи», але в наступному реченні наводить п'ять груп («неопубліковані архівні матеріали; епістолярні джерела; опубліковані збірники документів; тогочасна газетна періодика; мемуарна література»). Причому названі епістолярні джерела – це знову-таки неопубліковані архівні матеріали, що містяться в ЦДАЛ України, відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури НАН України та ін.

По-третє, окремі сюжети в роботі потребують більш детального висвітлення, конкретизації, зокрема теза про те, що «УРП напередодні Першої світової війни із електоральним ядром 8,5–9 % виборців краю була третьою за впливовістю українською політичною силою Східної Галичини» (с. 118). Вартувало більш проблемно розкрити ставлення Л. Бачинського до перших двох українських партій – УНДП та москвофільської РНП. Водночас в українській

історіографії утвердилася теза (І. Лисяка-Рудницького, Я. Грицака та ін.) про те, що «в українському русі в Галичині на початку ХХ ст. виникла фактично двопартійна система, у якій провідна роль центристської УНДП стимулювалася й врівноважувалася опозицією лівої УРП». Тож твердження Г.М. Паски про партійні впливи в краї потребувало деталізації. Більш детально вартувало висвітлити перебіг виборчої кампанії до польського сейму і сенату в 1928 р., в якій УСРП виступила спільно з колишніми соціал-демократами – Українською соціалістичною групою «Вперед», утворивши Блок Українських соціалістичних селянських і робітничих партій, а Л. Бачинський став депутатом. Однак у дисертації вказано, що «УСРП набрала 268 677 голосів виборців» (с. 202), але насправді це голоси, віддані за Блок, а не партію.

Водночас у роботі трапляються публіцистичні вислови: «екскурсійні маршрути стежинами слави борців за волю і незалежність України» (с. 23), Л. Бачинський «ввійшов в історію як незламний борець за незалежність» (с. 216) і т. п., мовно-стилістичні огріхи («обговорення питання відкриття українського університету обговорювалося...» (с. 116) тощо. Неодноразово вживається дискусійний термін «русофіли» щодо подій ХХ ст., що потребував пояснення авторки.

Загалом дисертаційна робота Г.М. Паски «Громадсько-політична діяльність Лева Бачинського (1872–1930 рр.)» за змістом, формою викладу матеріалу та отриманими результатами є оригінальним авторським дослідженням, що відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 р. (зі змінами) «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами від 21 березня 2022 р. № 341).

Подане дисертаційне дослідження є завершеною працею, в якій отримано нові обґрунтовані результати, що мають наукову новизну, теоретичне і практичне значення, а її авторка – Ганна Михайлівна Паска – заслуговує на

присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 Історія та археологія.

Рецензент

доктор історичних наук, професор,

завідувач кафедри історії України

і методики викладання історії

Прикарпатського національного університету

імені Василя Стефаника

І. Я. Райківський

